

crkva u svijetu

godina XI • broj 3 • split • 1976

DVOSTRUKI JUBILEJ

Uredništvo

Tisućobljetnica Gospina svetišta kraljice Jelene i 13 stoljeća kršćanstva u Hrvata predstavljaju do sada naš najznačajniji, dvostruki jubilej. To je razlogom — čitatelji će razumjeti — da je ovaj broj našega časopisa dobrim dijelom promijenio svoju uobičajenu fizionomiju.

Tisućljeće Jeleninih crkava i njezine nadgrobne ploče mnogostruko je značajno u našoj povijesti. No i ono se — iako je povodom jubilarnom slavlju prvih početaka našega kršćanstva — uključuje u stariju i općenitiju obljetnicu. Stoga ćemo se u ovom uvodniku ukratko osvrnuti na povijesnu duhovnu ulogu kršćanstva u našem narodu.

Premda je razumljivo da su stari Hrvati, koji su došli u zemlju i životnu blizinu dobro organizirane Crkve, odmah po svojem dolasku dolazili u veze s kršćanima i kršćanstvom — neki su im se sigurno preživjeli stari kršćani odmah pridružili — presmiono bi bilo tvrditi da su se pokrstili već u 7. stoljeću. Pokršćavanje je tek tada počelo. I nije sigurno tako brzo završilo. Trajalo je vjerojatno stoljeće, dva. Koliko je do sada poznato, naši su se pređi slobodno i voljno na nj odlučili. Nema nikakva povijesnog znaka da nas je silom pokrstio neki vladar ili osvajač. Stoga je naše pokršćavanje tako dugo i trajalo.

Ipak, konac osmog i prva desetljeća devetog stoljeća — doba koje nam je u amanet ostavilo glasovitu Višeslavovu krstionicu — mogu se sasvim sigurno uzeti za doba potpunog formiranja hrvatske Crkve.

No i počeci su sigurni. Trinaest stoljeća je iza nas.

Osvrćući se na tih trinaest stoljeća, izlažemo se, čini se, opasnosti da svojim djelomičnim zahvaćanjem u našu kršćansku zbilju okrnjimo povijesni korpus, značaj i funkciju našega cjelovitog kršćanstva. A očito, u ovim je povijesnim jubilejima sva naša kršćanska stvarnost uključena: vjera koja je iz pokoljenja u pokoljenje — do danas — svoje žive iskre aharavala na svim područjima misli i djela, narod kršćanski i njegova Crkva, nosioci vjerskih ideala i poruka, sva naša kršćanska duhovna baština, kulturno nasljeđe i umjetnička ljepota, duhovna i materijalna dobra našega kršćanstva, misaoni tokovi, religiozno-moralne odrednice, navike i običaji, sav kršćanski duh i mentalitet, svetost i naši promašaji u ovih trinaest stoljeća — sve je to dio naših jubileja.

Kršćanstvo nas je, očito, odmah u samom početku tako snažno proželo da će trajno biti i ostati našim. Povijesno je toliko prisutno da ga se ni u jednom času ne možemo odreći a da time i sebe ne zatajimo. S njim su se i u njemu zbivala gotovo sva naša duhovna zbivanja: religiozno-vjerska, misaona i umjetnička, književna i znanstvena, prosvjetna i kulturna, društvena i povijesna — u svim oblicima i značenjima tih dviju riječi.

Ono što je započelo u prvom razdoblju — sjetimo se malo povijesnog slijeda — i životno se ukorijenilo u starohrvatskoj baštini, tamo od 7. do 12. stoljeća, u vjeri i ostavštini Višeslava, Trpimira, Branimira, Tomislava, Grgura Ninskog, Jelene, Čike, Zvonimira... — zapravo našega naroda pod njihovim imenima — nastavit će se i u budućim pokoljenjima koja su tijekom povijesti slijedila. Kršćanstvo će se tako s njima suživjeti da ih neće nikada napuštati. Hrvatska će država, poznato je, doživjeti svoju kalvariju i lom, narod će stoljećima krvariti, ali će kršćanska vjera, makar se i sama prelamala s lomljenjem naroda, ostati trajnim obzorjem i životnim žarištem, duhovnom i kohezionom snagom u sebičnim vremenima i nasilnim komadanjima.

Tajanstvena je moć vjere. Osvaja čitava čovjeka. Prelazi u nasljedstvo. Tako je bilo i u našem narodu. Vjera ga je duhovno prožela. Kristijanizirala i humanizirala. Višeslavova krstionica — uzmimo nju za primjer — spomenik je tog dvostrukog poslanja kršćanstva u našoj prošlosti. Riječi koje je uklesao svećenik Ivan zapečatiše je svojom porukom i sadržajem, vjerom kršćanskom koja iz njih progovara, a njezin umjetnički sklad i ljepota, troplet i pravilni bridovi obilježiše je, zajedno s križem, onim što nazivamo kršćanskim duhom i kulturom. To se u drugom obliku jednako očitovalo u Zvonimirovoj borbi protiv ropstva ili u Jeleninoj skrbi za sirote.

Zahvaljujući kulturnim označnicama povijesnog kršćanstva u našoj se vjeri začinje i razvija naš vlastiti kršćanski genij. Od posebnog su značaja pri tome naša narodna liturgijska riječ, slovo i knjiga, skulptura i arhitektura. S vjerom i u vjeri raste naša duhovna baština. Glagoljska je tradicija — sjetimo se samo nje — bila duhovni kvasac koji će mnogostruko djelovati u vidu izgradnje i afirmacije našeg vjerskog, kulturnog i uopće nacionalno-povijesnog razvoja i rasta.

Utjecaj vjere je golem. Kamene katedrale i njihova ornamentika, korska sjedala i veličanstveni portali govore prije svega o tisućljetnoj vjeri

našega čovjeka. Uza sve nedaće i mučne društveno-političke sukobe, koji su se odvijali i u krilu kršćanstva, vjera je zračila nadom i oslobođenjem. Buvina, Radovan, Juraj Dalmatinac — moramo spominjati njih kad ne znamo imena Jurjevih i Radovanovih suvremenika uklesanih na šibenskoj, trogirskoj i splitskoj katedrali, čijom su vjerom i trudom rasla ta i druga povijesna zdanja — ostaviše trajan spomen vjeri u bogatoj baštini našeg kršćanskog nasljeđa. Spomenimo također poznate kodekse, misale i brevijare, glagoljske tiskare, naše začinjavce i književne stvaraoce, znanstvenike i umjetnike koji su redom izrastali iz dubine religiozne duše našeg kršćanskog kreda.

U doba »predziđa« vjera je, ponovno, tako uporna i izdržljiva da je Turčin s mukom potiskuje i još teže čupa iz ispaćene kršćanske raje. Kršćanstvo se naše u tim tragičnim časovima brani i krvari. Mučeničko je to razdoblje vjere kao i naroda u cjelini. S njom se lomila i naša sudbina.

Sve te mučne kalvarije, pomiješane s raznim razmiricama evropskog kršćanstva i njegovih sukoba, nametima i nepravdama kršćanskih feudalaca, svladava živa vjera i, štoviše, u rijetkim i škrtim životnim predasima stvara novu duhovnu baštinu duboke kršćanske inspiracije.

Stoljeće prosvjetiteljstva, doba narodnog preporoda i stvaranja moderne nacije nalaze ponovno u vjeri — pomalo, zbog naših društveno-političkih neprilika, tradicionalno opreznoj i na mahove uskogrudnoj — vlastito pomlađenje i put u budućnost.

Vjera je dakle — u nas najvećim dijelom kršćanska vjera — stoljećima bila vodiljom, učiteljicom i životnim nadahnućem.

Sav je naš javni i privatni život, znamo, dugim stoljećima i u velikoj većini, tekao strujom povijesne matice našega kršćanstva, koritom religiozne rijeke. Kršćanstvo nas je životno proželo. S njim se kalio i prekaljivao naš kršćanski svijet. U njemu se rađalo i umiralo, živjelo i disalo. Mislilo se i govorilo u kršćanskim pojmovima. Umjetnost začimalo i prosvjetu širilo. Imena nadjevala i jezik razvijalo. Pamtilo se i bilježilo po svetačkim blagdanima, ženilo se i udavalo po crkvenim običajima. Sav život se u našim kršćanskim krajevima odvijao u znaku kršćanstva.

Danas patetično zvuče svaki tradicionalizam i pohvale o našoj kulturi, o povijesnoj ulozi kršćanstva, zapravo katoličke Crkve, o njezinoj službi i povezanosti s malim čovjekom, vjernikom, preko čijih se leđa lomila naša povijesna sudbina. Nije nam ni na kraj pameti to isticati, iako moramo priznati da je Crkva u našem narodu široku duhovnu i životnu ulogu imala. I mnogo značila. Nije ona nikada našu javnu politiku vodila — nije bila onim što se danas klerikalizmom naziva — ali se, poznato je, nije izmicala da narodu pomogne i da ga, koliko je to bilo moguće, u teškim časovima štiti. Možda je ovdje izlišno svako nabrajanje, samo se stoga, gotovo nasumce, sjetimo staroga Grgura Ninskog, pučkih svećenika i bosanskih ujaka ili, u novijoj povijesti, biskupa Vrhovca, Dobrile u Istri i Strossmayera. Počevši od starih glagoljaša — a oni su živi i danas — Crkva je bila i ostala dijelom narodnog bića,

kršćanski narod živom Crkvom. Stoga su tako presudni bili njezina riječ, značaj i poslanje.

Kao što su povijesno redovito vjera i smisao života išli skupa, tako je jednako bilo i s našim kršćanskim svijetom i njegovim kulturnim životom. Koliko je kršćanstvo bilo utkano i ukorijenjeno u našu povijesnu svijest, toliko je, pa čak i više, bilo nazočno i u našim duhovnim nemirima i stvaralačkim nadahnućima. Ako ovaj čas ne mislimo i ne želimo kazati da je sve naše kršćansko, izravno smo u prilici da potvrdimo da je kršćanstvo — treba ga shvatiti u njegovu širem smislu kako se shvaćaju kršćanska civilizacija i kultura — bilo inspiracijom i odrednicom našeg kulturnog razvoja i rasta.

Nema sumnje, u našoj su prošlosti, jednako kao i danas, živjeli stvaraoci koji su snagom svojega genija našu duhovnu kulturu stvarali i prosvjetu širili. Ali ako izuzmemo mahom stvaraocce koji su gradili u duhu i tradiciji drugih religija ili u novije vrijeme ateističkih koncepcija — premda se ni oni ne mogu do kraja iščupati iz kršćanskog ili bar religioznog tla naše duhovne baštine i opće kulture — naši su kulturni i duhovni djelatnici svoj osobni svijet stoljećima kristijanizirali i svoje kršćanstvo kroatizirali. Tu se krije onaj povijesni dijalektički odnos na kojem se temelji i raste naše kulturno i duhovno nasljeđe. U tom se smislu može kazati da su naši kršćanski stvaraoci u svjetlu kršćanske svijesti i obzorja stvarali. Naša je kulturna prošlost toliko kršćanstvom nadahnuta, da je jednostavno najčešće kršćanskom moramo zvati.

Rana hrvatska umjetnost i opća uljudba nose u sebi oznake i biljege kršćanskog znamenja. Romanika, gotika, renesansa, barok, pa i noviji smjerovi i ostvarenja — svugdje je nazočno kršćansko nadahnuće. Našom je prošlošću golemo mnoštvo kulturnih pregalaca kročilo, koji su se iz kršćanske baštine rađali i na njoj se napajali da bi je zatim svojim genijem i marom bogatili i izgrađivali. Koliko je našega blaga i bogatstva pohranjeno u našim i svjetskim muzejima, galerijama, knjižnicama i arhivima, crkvenim riznicama i zbirkama, »zlatu i srebru« naših samostana i katedrala. Kršćanstvo se naše u duhovnu stvarnost i kulturnu baštinu pretočilo i povijesno nas neizbrisivim biljegom obilježilo. Zato i njegovi jubileji imaju dvostruko značenje: vjersko i povijesno-kulturno.

Ovom je prigodom potrebno spomenuti trinaeststoljetnu, trajnu kršćansku nazočnost, život, duh i mentalitet, koji su kršćanskim ozračjem zračili; i onog malog čovjeka, koji je kršćansku vjeru, svijest i uljudbu svojim životom živio i na nova pokoljenja spontano prenosio. Svoj dug zato danas dugujemo ne samo poznatim i priznatim stvaraocima, Marku Maruliću i Jurju Dalmatincu na primjer, nego i onim nepoznatim, marnim trudbenicima i začinjavcima, koji su također svoj život, trud i djelo u našu povijesnu baštinu ugradili.

Podsjetimo samo na starog glagoljaša i zaboravljenog redovnika koji su svoje znanje i umijeće umjesto u mramor i mjed u živo tkivo, u svoj narod utiskivali. Njihovim žarom i zalaganjem, da ne spominjemo brojne generacije i poznata imena, rasla je stoljećima naša vjera i duhovna kultura, stvarala se kršćanska baština, duh i ozračje kršćanske inspiracije.

To je možda najznačajnija uloga našega kršćanstva: njegov povijesni unutrašnji, vjerski životni utjecaj, duhovna izgradnja kršćanskog puka i time cjelokupnog našeg duhovnog bića. Jer, koliko god je značajna i važna naša povijesna materijalna kultura, povijesni fundus nadahnut i začet u kršćanskom obzorju, još značajnija je trajna uloga kršćanstva u duhovnom formiranju i izgradnji našega čovjeka, vjernika. Šteta što nemamo opsežne studije o ulozi kršćanstva u našem povijesnom etičkom i psihološkom sazrijevanju, o pojedinih aspektima duhovne fizionomije našega čovjeka, koji se pokoljenjima sa svojom vjerom suživio. Naša psiha, duh i mentalitet nose na sebi bez sumnje bitne označnice tisućljetnog kršćanskog odgoja, moralnih odrednica i misaonih shvaćanja.

Takva je bila vjera u našoj povijesti: živa, djelotvorna, stvaralačka. Toliko se s narodom suživjela da je sudbonosnu ulogu poprimala. Stoga je tako uočljivo našu povijest i kulturu religioznim pečatom opečatila. I to je — rekli smo — dio povijesnih jubileja.

NEKOLIKO PODATAKA SA STARIH PLOČA I LISTOVA

D. S. Iv.

Izvori za starija razdoblja povijesti raznih naroda svijeta najčešće su malobrojni, nepotpuni i siromašni preciznim podacima. Povjesničari sa žalošću govore o tamnim razdobljima povijesti u koja se svakako ubrajaju prva stoljeća evropskog srednjega vijeka, napose 10. stoljeće, zbog toga i drugih razloga odavno nazvano »saeculum obscurum«.

Ni najstarije razdoblje naše hrvatske povijesti nije u tome iznimka. Za nas su tim dragocjeniji kameni natpisi, papinska pisma, zapisi raznih starih pisaca koji nam govore o nekim zbivanjima koja su pratila prva stoljeća života hrvatskoga naroda u sadašnjoj domovini. Na tom su prostoru i u tom razdoblju Hrvati i postali narod, osnovali svoju državu, uključili se u veliku obitelj kršćanskih naroda Evrope. Ti povijesni izvori kojima do danas raspoložemo nisu svi jednako jasni i pouzdani, ne govore uvijek opširno, ne osvjetljuju jednako važne povijesne događaje i osobe, ali svi su za nas dragocjeni i nezaobilazni.

Ovdje ćemo navesti kraće izvratke iz onih izvora koji nam govore o događajima koji su povod slavlju naših povijesnih jubileja.